

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

MOHÁCSI VIKTÓRIA

Az Európai Roma Jogok Központja Alapítványról

A kommunizmus közép-európai összeomlása után a rasszista megnyilvánulások leginkább a romákat vették célba: a diszkrimináció egyaránt megnyilvánul a foglalkoztatásban, az oktatásban, az egészségügyben, az adminisztrációban és a szolgáltatások terén. De ugyanígy észlelhető a gyűlöletkeltésre alkalmas kifejezések használata, valamint az antiroma sztereotípiák elterjedése. Többnyire ennek megváltoztatása érdekében kezdődött az elmúlt években a civil szerveződés szerte Európában.

Az Európai Roma Jogok Központja (European Roma Rights Center, röviden ERRC) négy évvel ezelőtt alakult, kezdetben az Open Society Institute égisze alatt, majd másfél évvel ezelőtt önállósult. Nemzetközi szervezetről lévén szó, a szervezetben folyó munka, illetve a publikációk hivatalos nyelve az angol. Az ERRC autonóm jogvédő szervezet, melynek székhelye Budapesten található, de valamennyi európai országban figyelemmel kíséri a romák helyzetét azzal a céllal, hogy jogvédelmet biztosítson az emberi jogi visszaélések roma áldozatai számára. Ezen alapelv értelmében harcol a rasszizmus és a romákat érintő diszkrimináció ellen, ugyanakkor próbálja felkészíteni őket saját érdekeik védelmére.

Az ERRC-nek jelenleg 26 munkatársa van, de ez a szám állandóan változik, ugyanis munkájában részt vesznek az úgynevezett interneek, akik a legkülönbözőbb nemzeteket képviselik. Ezek ösztöndíjasok – többnyire roma származásúak –, akik meghatározott időre, egy bizonyos program kidolgozására jönnek az alapítványhoz. Többnyire joghallgatók, vagy pedig már kutatásokat, tanulmányokat folytattak az ERRC által fontosnak tartott területeken (például. roma gyerekek disz-

kriminációja az oktatásban, roma munkanélküliség, a cigány kisebbségi önkormányzatok működése).

Az Európai Roma Jogok Központjának tevékenysége négy területet ölel fel:

1. *Ösztöndíjak juttatása* – különböző programok kidolgozása és kivitelezése ösztöndíjasként közreműködő külső munkatársak segítségével.

2. *Jogvédelem* – jogászok, ügyvédek és egy ügyész Európa országaiban végeznek jogvédő tevékenységet, szerveznek jogvédelemről szóló konferenciákat, s fogalmaznak beadványokat a hágai nemzetközi bírósághoz.

3. *Kutatói és publikációs tevékenység* – kilenc munkatárs információkat gyűjt a központ negyedévente megjelenő kiadványai számára, valamint országjelentéseket készít.

4. *Pénzügyi és adminisztrációs részleg* – a központ tevékenységének anyagi és működési hátterét biztosítja.

A romák helyzetének figyelemmel kísérését (*monitoring*) az egyes konkrét ügyekben a helyszínre küldött kutatók végzik, de számos európai országban – például Romániában, Macedóniában, Jugoszláviában, Szlovákiában, Csehországban és Olaszországban – vannak ott élő, helyi képviselők, akik rendszeresen beszámolnak a romákat érintő politikai, társadalmi eseményekről, ezenkívül rendszeresen végeznek sajtófigyelést. Magyarországon ezt a munkát részben a központ magyar munkatársai végzik, részben bekapcsolódik a Horváth Aladár vezette Roma Polgárjogi Alapítvány (RPA), valamint a Másság Alapítvány – Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI). Mindkettő a magyarországi romák jogvédelmét tekinti elsődleges feladatának. Ezekkel az intézményekkel az ERRC-nek egyrészt finansziális kapcsolata van, amennyiben hozzájárul költségvetésükhöz, másrészt az általuk felkutatott jogsértő ügyeket felkarolja és vizsgálja, illetve a magasabb fórumok elé terjesztendő ügyekben közösen fogalmaznak meg felhívásokat, beadványokat.

Példaként lehet említeni a mára már elhíresült tiszavasvári, székesfehérvári és ároktői eseteket, amelyeknek a Roma Polgárjogi Alapítvány járt utána, és az ERRC próbálja bizonyítani a magyar törvények szerinti jogsértés tényállását.

A Furmann Imre által vezetett NEKI 1994 óta minden évben megjelenteti Fehér Füzet című kiadványát, amelyben bemutatja az általa megis-

mert magyarországi romaellenes cselekményeket. Összesítéseket is készít, amelyre példa az alábbi táblázat. Ez az ismertté vált diszkriminációs esetek számának évenkénti alakulását mutatja.

Évszám	Panaszok száma
1994	108
1995	91
1996	112
1997	105
1998	91
Össz.:	507

A számokhoz fűzött magyarázatokból kiderül, hogy a sértett romák mindinkább és nyíltan igénylik emberi jogaik gyakorlását, és megállapítható az is, hogy csökkenőben van évszázados félelmük a hatóságoktól. Ezt bizonyítja, hogy már olyanok is jelentkeznek, akik nem személyes érintettjei az egyre növekvő számú diszkriminatív cselekedeteknek, de mivel tanúi voltak ilyeneknek, és lelkiismeretük nem engedi, hogy passzívak maradjanak, vállalják a feljelentő, illetve tanú szerepét.

Az említett szervezetek által közösen végzett munka egyre részletesebben feltárja azt a helyzetet, amit Bíró András, az Európai Roma Jogok Központja és a Másság Alapítvány kuratóriumának elnöke így foglal össze: „a hatósági brutalitás nem nagyon látszik csökkenni. Számos esetben a kivizsgálás hatékonyságának növelése érdekében, kellő bizonyítékok hiányában törvényekben meg nem engedett eszközöket: fizikai fenyegetést, pszichikai terrort alkalmaznak rendünk őrei, előszeretettel a romák ellen. Ez nem magyar sajátosság, látjuk ezt világszerte az ottani kisebbségek esetében is. (...) S ez nemcsak a rendőrség, de sajna, néha az ügyészség, illetve a bíróság magatartásában is kifejeződik, amikor az ilyen típusú törvénysértéseket bagatellizálják.”

Az ERRC jelentős publikációs, dokumentációs tevékenységet folytat. Negyedévente jelenik meg a *Roma Rights* (Roma Jogok) című kiadványa, amely egy adott, éppen az alapítvány szempontjából aktuális téma köré építkezik. A legutóbbi szám a jogi védelem kérdésével foglalkozott, de szó

volt már az oktatásban mutatkozó diszkriminációról éppúgy, mint a romák elleni rasszista erőszakról: rendőri atrocitásokról, kínvallatásokról stb. Ezekben a *newsletter*ekben külön helyet foglalnak el a rövid hírek (*snapshots*), melyek átfogó körképet adnak a környező országokban élő romák helyzetéről. Főleg a kelet-európai országok hírei kapnak helyet, mint ahogy az általunk vizsgált ügyek túlnyomó többsége is ezekről a területekről származik. A rövid hírek főleg olyan információkat tartalmaznak, amelyeket az adott országban élő helyi tudósító gyűjt össze napilapokból, szervezetektől, maguktól a romáktól, illetve amelyek más országbeli civil szervezetektől, aktivistáktól származnak.

Egy példa a legutóbbi kiadványban megjelent rövid hírekre:

Koszovói romák a szerb-albán konfliktusban

„Menekülünk a szerbek és az albánok elől is – mondja Sait Aljija, koszovói roma menekült a Belgrád székhelyű *Vreme* magazinnak. – Hiába van mostanában a világ szeme a koszovói háború eseményein, arról azonban egyetlenegy médium sem tudósít, hogy mindeközben mi történik az ottani romákkal. A roma áldozatok száma egyre csak növekszik. *Djakovica* közelében nemrég találtak egy, a *KLA* hadsereg által meggyilkolt romát. A szerb miniszter, Mirko Marjanovic akkori, tavaly szeptember 28-i nyilatkozata szerint, ekkor 249 embert, köztük 10 romát rabolt el a *KLA*. Október 3-án, a belgrádi *B92* rádió hírei szerint a szerb rendőrség két holtat talált *Klina* faluban, s a holttestek azonosítása során kiderült, hogy mindketten helybéli romák voltak, akiket – minden valószínűség szerint – az albán hadsereg hurcolt el a nyári összecsapás folyamán. Három cigány férfit, Gani Gushanit (50), Ilmi Gusanit (26) és Basri Gusanit (23), lelőttek Kosovka Mitrovicában, december 28-án...

A szerb kormány béketárgyalásai során a szerbekhez tartozó más etnikai csoportok, törökök, egyiptomiak, gorániak érintve voltak, de a romákat meg sem említették, holott a provinciához tartozó kb. kétmillió embernek 8 százaléka roma, kb. 150 ezren. A romák többsége iszlám vallású, sokaknak albán neve van, ezért a koszovói romákat gyanús szemmel nézik, mindeközben a szerb ortodoxok albán etnikumként identiflikálják őket...”

Az ERRC eddig hét országról – Macedónia, Albánia, Románia, Ausztria, Szlovákia, Ukrajna, Bulgária – készített beszámolót. Előkészületben van Magyarországról és Olaszországról szóló jelentése is.

A tapasztalatok alapján leszögezhetjük, hogy ezekben az országokban többé-kevésbé hasonló állapotok uralkodnak a romák emberi jogi helyzetét tekintve. A faji alapú erőszakra az említett hét ország mindegyikében találhatunk példákat: a megkülönböztetett bánásmódból fakadó (vendéglátó-, szórakozóhelyeken stb.) erőszaktól a különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságig. Beszámolóink 1996-ban és 1997-ben készültek. Az ERRC vizsgálata szerint a rendőri megaláztatások és faji alapú erőszakcselekmények a romákkal szemben a felsorolt országok mindegyikére jellemzőek.

Az országokról szóló jelentésekben vannak olyan információk, amelyek nemcsak a romák emberi jogi helyzetét tárják föl, hanem elengedhetetlenek ezeknek az ügyeknek a megértéséhez, valamint megvilágítják a romák migrációjának, illetve emigrációjának okait és módozatait – ez a jelenség ugyanis napjainkban ismét fontossá vált.

Befejezésül néhány adat és gondolat három országjelentésből:

Szerbiában 1991-ben készítették egy felmérést, amely szerint a romák száma 138 645. Vajdaságban 24 366, Koszovóban pedig 44 307. Az egész lakosság számarányát tekintve: Szerbia 1,2 százalék; Koszovó 2,2 százalék; Niš régiója 1,4 százalék; a Morava folyótól délre pedig 4,2 százalék.

Természetesen ezek az adatok nem fedik a valóságot, hiszen az ilyen felmérések esetében azt számítják romának, aki annak vallja magát. Márpedig feltételezhető, hogy elég nagy számban letagadják származásukat a megkülönböztetéstől való félelem miatt. *Dragoljub Ackovic, a Romani Kongressz* párt elnöke szerint az 1991-es adatnak legalább a négyszerese volt érvényes ebben az időben. *Aleksandra Mitrovic, a Belgrádi Roma Közösségek Szociális Bizottságának* tagja szerint számuk 450 ezer körülire tehető. *Trifun Dimic, az újvidéki Matica Romska* szervezet vezetője pedig azt nyilatkozta az egyik helyi lapnak 1996-ban, hogy a romák száma 600 ezer és 700 ezer között van, tehát a harmadik legnagyobb nemzetiség Jugoszláviában a szerbek és az albánok után.

Macedóniában a romák főleg szociális-gazdasági okok miatt döntenek úgy, hogy elhagyják szülőföldjüket, a jobb élet reményében. Ez nem feltétlenül jelent végleges távozást, hanem inkább országok közötti ingázásról van szó. Ahmedova szerint a munkaképes felnőttek, főleg férfiak mintegy 80 százaléka ingázik otthona és egy nyugat-európai ország között. Macedónia összlakossága mintegy 2,5-3 millió, melynek mintegy 10 százaléka roma. Noha a macedón hatóságok többször kinyilatkoztatták, hogy a romák teljes polgárjogot élveznek, ennek ellenére igen felületesen reagáltak a romák elleni jogsértésekre.

Az ország fővárosának, Szkopjének egyik külkerületében található a világon talán egyedülálló, gettószerű telep, melyen mintegy 36 ezer roma él. Suto Orizari (rövidített elnevezés: Sutka) a neve annak a „kisvárosnak”, ahol minden – kereskedelmi, turisztikai, közigazgatási, reklám-, banki tevékenységet ellátó stb. – intézmény a romák tulajdonában van, illetve ők dolgoznak benne. Sutka az a hely, ahol a romani hivatalos nyelv. Gyerekeik saját anyanyelvükön tanulják a matematikát, történelmet és nem utolsósorban a *gashikane shibet*, azaz a macedón nyelvet. A szórakozási struktúra is ki van építve: étterem, bár, panzió ugyanúgy megtalálható, mint a helyi regionális televíziós frekvencia 24 órás roma műsora, a SUTEL.

Megkérdezve az ott lakókat igazából senki sem tudta megmondani, hogyan is épülhetett ki Suto Orizari. Annyit azonban megtudhattunk, hogy 1962–65-re tehető az az időszak, amikor kialakult a telep. Hogy erőszakosan telepítették-e őket Szkopje külvárosi részére, vagy a romák maguk döntöttek úgy, hogy felépítik Sutkát, erre az ott élők már nem emlékeznek...

Albániában az 1989-es hivatalos statisztikai adatok szerint a 3 182 417 főnyi összlakosság 98 százaléka albán, a maradék 2 százalékot, amely 64 816 embert jelent, a többi kisebbség teszi ki: görögök (58 758 fő), macedónok (4697 fő), montenegróiak, szerbek (100 fő), „más” (1261 fő). Ebbe a „más” kategóriába számították a romákat. A cigány szervezetek képviselői szerint viszont 120 ezer roma él Albániában.

A romák kivándorlását Albániából főleg szociális és gazdasági okok motiválják, valamint a különböző nézeteltérések és összeecsapások az albán hatóságokkal, a hadsereggel. Főként Görögországba, Németországba és

Olaszországba mennek vendégmunkásnak. Különösen az ország déli régióját érinti ez a jelenség, ami Albániában nem romaspecifikus, azonban ők az egyedüliek, akik nehezen vagy egyáltalán nem kapnak vízumot a kinti munkához. Ha mégis, akkor 100-200 ezer drachmát kell fizetniük, s így sem garantálja senki, hogy nem esik bántódásuk a határátkeléskor.

1996 júniusában Albániában egy 15 éves roma fiút halálra égettek. A hatóságok, illetve a rendőrség ilyen esetekben rendkívül közönyös és passzív, többnyire be sem avatkozik.

A romák polgári jogai is nemegyszer sérülnek: Dél-Albániában például 1996 októberében kizárták őket a választásokból.

A fentiekre való tekintettel az ERRC a következő ajánlásokat tette az albán kormánynak:

1. Nyomozás a rendőrségen belül (pénzbírságok, törvénytelen elkobzások ügyében stb.);
2. vizsgálat a rendőri brutalitás (verések, törvénytelen letartóztatások stb.) kapcsán;
3. rendőrség, ügyészség reformja az európai modell szerint;
4. olyan programok támogatása, melyek elősegítik a romák részvételét az igazságszolgáltatásban;
5. romák törvénytelen kirekesztésének vizsgálata, felelősök bíróság elé állítása;
6. a hajléktalan romák számára megfelelő lakhely biztosítása;
7. Fatmír Haxiu gyilkosainak bíróság elé állítása;
8. jelentős lépések a szociális juttatások, iskolák, katonaság terén lévő diszkrimináció ellen;
9. antirasszista kampány az iskolákban és a médiában.

Tekintve, hogy a tapasztalatok szerint a romákat sújtó hátrányok és jogsérelmek nagy hasonlóságokat mutatnak a régió országaiban, az Albániára vonatkozó „követelések” nagyon jól tükrözik, hogy most és a jövőben milyen eszközökkel próbálja ezeket kiküszöbölni vagy legalábbis enyhíteni a European Roma Rights Center.